

Kreftomsorg og lindrende pleie

Nettbasert fagskoleutdanning med praksisstudier
60 studiepoeng

MedLearn

Studieplan

Kreftomsorg og lindrende pleie

Periode:	Revidert 2020
Utdanningens navn:	Kreftomsorg og lindrende pleie
Studienivå:	Fagskole
Studiepoeng:	60
Omfang:	Studietid er beregnet til 1500 studietimer. Tilsvarende 2 semester på heltid eller 4 semestre på deltid.
Studiemetode:	Nettstudium med avsluttende eksamen. Tilbys som deltidsstudium over 2 år.
Start- og sluttdato:	Fast oppstart og styrt progresjon.
Fagansvarlig:	Kathrine Nielsen

Innhold

BAKGRUNN	4
OPPTAKSKRAV.....	5
BESKRIVELSE AV UTDANNINGEN	6
OVERORDNET LÆRINGSMÅL FOR UTDANNINGEN	7
<i>Kunnskapsmål.....</i>	<i>7</i>
<i>Ferdighetsmål.....</i>	<i>7</i>
<i>Mål i generell kompetanse</i>	<i>8</i>
EMNE 1: FELLES GRUNNLAG FOR FAGSKOLEUTDANNINGER I HELSEFAG.....	9
<i>Læringsutbytte for emne 1.....</i>	<i>9</i>
<i>Innhold</i>	<i>10</i>
<i>Litteratur.....</i>	<i>11</i>
EMNE 2: KREFTSYKDOMMER OG BEHANDLINGSFORMER	12
<i>Læringsutbytte for emne 2.....</i>	<i>12</i>
<i>Innhold</i>	<i>12</i>
<i>Litteratur.....</i>	<i>13</i>
EMNE 3: REHABILITERING	14
<i>Læringsutbytte for emne 3.....</i>	<i>14</i>
<i>Innhold</i>	<i>14</i>
<i>Litteratur.....</i>	<i>15</i>
EMNE 4: LINDRENDE PLEIE OG OMSORG VED LIVETS SLUTT	16
<i>Læringsutbytte for emne 4.....</i>	<i>16</i>
<i>Innhold</i>	<i>16</i>
<i>Litteratur.....</i>	<i>17</i>
EMNE 5: PRAKSISSTUDIER OG FORDYPNINGSOPPGAVE	18
<i>Praksisstudier</i>	<i>18</i>
<i>Fordypningsoppgave.....</i>	<i>19</i>
<i>Læringsutbytte for emne 5.....</i>	<i>20</i>
UNDERVISNINGSFORMER OG LÆRINGSAKTIVITETER	21
<i>Læringsaktiviteter</i>	<i>21</i>
VEILEDNING OG OPPFØLGING.....	23
VURDERINGKRITEIER	24
SAMLET OVERSIKT OVER LÆREMIDLENE	27
<i>Pensum, obligatorisk litteratur.....</i>	<i>27</i>
<i>Anbefalte læremidler utover pe nsum.....</i>	<i>28</i>

BAKGRUNN

Kreft er et samlenavn på over 200 ulike kreftsykdommer som er veldig forskjellige. Kreftsykdommer har til felles at de starter med unormal celledeling. Antall personer som får en kreftdiagnose er økende. Du kan lese mer om dette her:

<http://www.kreftregisteret.no/> I dag er omtrent 60 % av de som får kreft, i live etter fem år. På den annen side kan effektiv kreftbehandling gi seneffekter og skader som først melder seg etter mange år.

Fagskoleutdanningen handler også om livets slutt og hvordan lidelse og plager i denne livsfasen best mulig kan lindres. Helsefagarbeideren møter døende pasienter i sitt arbeid i for eksempel sykehjem, i hjemmebaserte tjenester og på sykehus.

I følge Helse- og omsorgsdepartementet er tilbudet om videreutdanning på fagskolenivå spesielt viktig for å øke kompetansen og redusere avgangen fra sektoren. Håpet er at det også kan bidra til å øke rekrutteringen til helse- og sosialfag i den videregående skole.

Det studentene lærer i Kreftomsorg og lindrende pleie er direkte anvendbart i arbeidet med kreftsyke pasienter og pasienter i livets siste fase. For arbeidstakere vil det å gjennomføre fagskoleutdanningen lede til økt forståelse for arbeidet. Fagskoleutdanningen representerer et betydelig faglig løft for den enkelte som har sin bakgrunn fra videregående skole.

Kreftomsorg og lindrende pleie gir en ettertraktet spisskompetanse og er et direkte kompetansehevende tiltak.

Kreftomsorg og lindrende pleie er et alternativ til høyere utdanning og representerer et alternativt utdanningsløp for mange.

Utdanningen er nettbasert. Opplegget er svært fleksibelt og er lagt opp med tett individuell veiledning og tilbakemelding fra lærer, og gjør at flere klarer å kombinere arbeid og familie med utdanning.

Kilder:

- Fosså, S., D., Loge, J. H., og Dahl, A., A. (red.) (2011): *Kreftoverlevende. Ny kunnskap og nye muligheter i et langtidsperspektiv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sosial- og helsedirektoratet (2005): *Videreutdanning i kreftomsorg og lindrende pleie for helse- og sosialpersonell med videregående opplæring*.
- Helse- og omsorgsdepartementet (2005 – 2006): *Mestring, muligheter og mening. Framtidas omsorgsmuligheter*. Stortingsmelding nr. 25 (2005-2006): Omsorgsplan 2015. www.kreftforeningen.no

OPPTAKSKRAV

Opptak til utdanningen bygger på fullført og bestått videregående opplæring eller realkompetanse. Fagskoleutdanningen er utviklet for studenter som har gjennomført og bestått utdanningsprogram for helse- og sosialfag for videregående opplæring, og som enten har:

- fagbrev som helsefagarbeidere
- fagbrev som ambulansesarbeidere eller
- har bestått tverrfaglig eksamen som helsesekretær

Kreftomsorg og lindrende pleie er også åpen for søkere som har utdanning som hjelpepleiere eller omsorgsarbeidere. Helsefagarbeidere, omsorgsarbeidere, hjelpepleiere, ambulansesarbeidere og helsesekretærer er autorisert helsepersonell etter helsepersonelloven.

Søkere som ikke tilfredsstiller opptakskravene over, kan søke om å bli realkompetansevurdert. Realkompetanse omfatter kunnskaper som er ervervet gjennom yrkespraksis, ubetalt arbeid, organisasjonsarbeid og skolegang. Søker må være minimum 23 år gammel. En realkompetansevurdering foretas på følgende grunnlag:

- Krav om minimum fem års relevant arbeidserfaring i 100 % stilling (deltid regnes om til heltid). Eksempler på relevant arbeidserfaring er fra palliativ enhet i sykehjem, sykehjemsavdelinger som har kreftpasienter, hospice, ulike sykehusavdelinger som har kreftpasienter, fra onkologiske avdelinger og fra palliative sentra.
- Skolegang og utdanning.
- Søkeren må ha norskkunnskaper tilsvarende Nivå B1, Vg1 studieforbereidende eller Vg2 i yrkesfaglige utdanningsprogram i videregående skole. Norskkunskapene må dokumenteres med bestått vitnemål eller karakterutskrift.

Politiattest

På grunn av praksis krever dette studiet at det fremlegges gyldig politiattest jmf § 12 i Lov om fagskoleutdanning. Denne må ikke være eldre enn 3 måneder ved mottak.

Skikkethet

Det stilles krav til skikkethetsvurdering gjennom hele utdanningen jmf. § 28 Kap. 5 i Forskrift om høyere yrkesfaglig utdanning (fagskoleforskriften). Skikkethetsvurdering skal inngå i en helhetsvurdering av studentens forutsetninger for å kunne fungere i yrket.

BESKRIVELSE AV UTDANNINGEN

Kreftomsorg og lindrende pleie tilbys som ettårig når den tas på fulltid og toårig når den tas på deltid. Studietid er beregnet til 1500 studietimer. Pensum omfatter ca. 2000 sider. Med utgangspunkt i en semesterlengde på 19 uker bør du beregne ca. 20 studietimer per uke. Fullført og bestått utdanning gir 60 studiepoeng. Undervisningen er nettbasert, med fast oppstart inntil to ganger i året og styrt progresjon.

Utdanningen består av fem emner som igjen er delt inn i moduler. Emne 1: *Felles grunnlag for fagskoleutdanninger i helsefag* og Emne 5: *Praksisstudier og fordypningsoppgave* er i hovedsak bygd opp etter Nasjonalt utvalg for fagskoleutdanninger i helse- og oppvekstfag (NUFHO) sitt planverk for fagskoleutdanninger innen helse- og sosialfag. Emne 2, 3 og 4 er utviklet etter Sosial- og helsedirektoratets plan "Videreutdanning i kreftomsorg og lindrende pleie for helse- og sosialpersonell med videregående opplæring" (2005).

Ti ukers praksisstudier er obligatorisk mot slutten av utdanningen.

- Emne 1: Fellesgrunnlag for fagskoleutdanninger i helsefag
Tre studieenheter med tre innsendinger og eksamen
14 studiepoeng / 350 studietimer
- Emne 2: Kreftsykdommer og behandlingsformer
Fire studieenheter med fire innsendinger og eksamen
11 studiepoeng / 275 studietimer
- Emne 3: Rehabilitering
Tre studieenheter med fire innsendinger og eksamen
10 studiepoeng / 250 studietimer
- Emne 4: Lindrende pleie og omsorg ved livets slutt
Fire studieenheter med fire innsendinger og eksamen
11 studiepoeng / 275 studietimer
- Emne 5: Praksisstudier og fordypningsoppgave
7 innsendinger og fordypningsoppgave (eksamen)
14 studiepoeng / 350 studietimer
- I alt 60 studiepoeng / 1500 studietimer**

Eksamensinformasjon finner du på <https://medlearn.no/alt-om-studier/eksamen/>. MedLearn er tidligere NKI nettstudier. Derfor er det fortsatt noe informasjon som er koblet til NKI lenker.

OVERORDNET LÆRINGSMÅL FOR UTDANNINGEN

- Målet er å utdanne reflekterte yrkesutøvere som tar initiativ til å planlegge, organisere og iverksette tiltak i samarbeid med andre tjenesteytere og personer som er kreftsyke og/eller har behov for lindrende pleie

Kunnskapsmål

- Studenten har kunnskap om fagbegreper, ulike verktøy for kommunikasjon, lindrende pleie og prosesser for rehabilitering.
- Studenten har innsikt i lovverk og forskrifter som regulerer sosiale og økonomiske støtteordninger som er aktuelt for kreftpasienter og deres pårørende
- Studenten har kunnskap om fagfeltet kreftomsorg og lindrende pleie, hvilke tiltak som finnes for de personer, og har kjennskap til hvordan disse er organisert.
- Studenten har kunnskap om kreftsykdommer og kan holde seg faglig oppdatert innen fagfeltet
- Studenten har kunnskap om betydningen av kreftomsorgen og god omsorg i en palliativ fase.
- Studenten kan legge til rette for gode omsorgstiltak for personer i en palliativfase og for pasienter som har eller har en kreftsykdom, og betydningen det har for enkelt individet og samfunnet.

Ferdighetsmål

- Studenten kan søke etter og bruke informasjon fra ulike kilder til egen faglig utvikling
- Studenten kan anvende kunnskap om brukermedvirkning i ulike problemstillinger og anvende metoder for rehabiliteringsprosesser i sitt arbeid
- Studenten kan anvende faglig kunnskap på praktiske og teoretiske problemstillinger
- Studenten kan kartlegge og identifisere faglige problemstillinger innen kreftomsorgen og den palliative delen og med utgangspunkt i eget faglig ståsted kunne iverksette tiltak for de pasientene.

Mål i generell kompetanse

- Studenten har forståelse for etiske utfordringer og dilemmaer i arbeid med alvorlig syke mennesker
- Studenten har utviklet en etisk grunnholdning og forståelse for hvilke prinsipper som ligger til grunne i arbeid med syke mennesker som ofte befinner seg i en livskrise
- Studenten har forståelse og innsikt for å legge til rette for individuelle behov
- Studenten kan bygge relasjoner med fagfeller og på fellesfaglig og tverrfaglig plan
- Studenten har forståelse for at egen atferd og kommunikasjon som arbeidsmetode vil ha betydning for samarbeide med pasienter og deres pårørende
- Studenten har forståelse for betydningen av veiledning på konkrete faglige problemstillinger for egen faglig utvikling

EMNE 1: FELLES GRUNNLAG FOR FAGSKOLEUTDANNINGER I HELSEFAG

Læringsutbytte for emne 1

Overordnede mål for emne 1

- Studenten har kunnskap som er felles for yrkesutøvere i helse- og sosialsektoren
- Studenten har forståelse for sentrale normer og verdier i helse- og sosialfagene

Kunnskap	Ferdigheter	Generell kompetanse
<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten har kunnskap om egne læreprosesser og studieteknikk• Studenten har kunnskap om lovverket som regulerer helse- og sosialtjenestene• Studenten har kunnskap som er felles for yrkesutøvere i helse- og sosialsektoren• Studenten har breddekompetanse på tvers av yrkesgrense• Studenten har kunnskap om samfunnets og velferdsstatens historiske utvikling, helse- og sosialpolitiske prioriteringer, samt kjent med noen av utfordringene helse- og sosialsektoren står overfor• Studenten kjenner til aktuelle verdier og normer i helse- og sosialfagene• Studenten kjenner til etisk refleksjon• Studenten kjenner til det sentrale innholdet i menneskerettighetene, om ulike menneskesyn, verdier og livssyn• Studenten kjenner til sammenhengen mellom levekår og helse• Studenten har kunnskap om generell og tverrkulturell kommunikasjon	<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten kan anvende internett for å innhente aktuell og kvalitetssikret informasjon• Studenten kan anvende faglig kunnskap om teorier innen helsefag på teoretiske problemstillinger• Studenten er i stand til å reflektere over etiske utfordringer• Studenten kan diskutere egne holdninger og etiske problemstillinger• Studentene kan kommunisere med mennesker med ulike evne til kommunikasjon• Studenten kan anvende kunnskap om veiledning og konflikthåndtering på ulike problemstillinger• Studenten kan anvende kunnskap om kriser og forsvarsmekanismer i teoretiske problemstillinger	<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten er i stand til å reflektere over aktuelle normer og verdier i helse- og sosialfagene• Studenten viser evne til etisk refleksjon• Studenten har forståelse for etiske sider ved taushetsplikten• Studenten har forståelse for utfordringene som ligger i samhandling med mennesker med ulike evne til kommunikasjon• Studenten har forståelse for utfordringer i kommunikasjon med mennesker med ulike kulturell,

<ul style="list-style-type: none"> • Studenten har kunnskap om hva taushetsplikten innebærer • Studenten kjenner til veiledningsteori • Studenten har kunnskap om kriseutløsende faktorer og om sorg- og kriseprosesser 	<ul style="list-style-type: none"> • Studenten kan forklare hva taushetsplikten betyr • Studenten kan gjøre rede for fire vanlige forsvarsmekanismer 	religiøs eller språklig bakgrunn
--	--	----------------------------------

Innhold

1. Arbeidsmåter. Helse- og sosialfag

- 1.1. Aktiv læring og studieteknikk
- 1.2. Teori- og erfaringsbasert kunnskapsutvikling og refleksjon
- 1.3: Helse- og sosialfagenes historie og utvikling
- 1.4. Hvordan verdier styrer praktisk handling
- 1.5. Etske prinsipper, teorier og dilemmaer
- 1.6. Yrkesetikk

2. Stats- og kommunalkunnskap. Helse- og sosialpolitikk

- 2.1. Samfunnets og velferdsstatens utvikling, helse- og sosialpolitiske prioriteringer
- 2.2. Aktuelt lovverk
- 2.3. Økonomi og finansiering

3. Kommunikasjon og samhandling

- 3.1. Kommunikasjonsteori
- 3.2. Tverrkulturell samhandling og kommunikasjon
- 3.3. Utviklingsteorier og livsløpet
- 3.4. Roller, makt og avmakt
- 3.5. Stress og kriser

Arbeidskrav

Det er tre obligatoriske innsendingsoppgaver i dette emnet. Alle oppgavene må være levert og bestått før studenten kan avlegge eksamen.

Ulike øvingsoppgaver, refleksjonsoppgaver og selvtester brukes som forberedelse til arbeidskrav og eksamen.

Eksamen

Eksamenen er nettbasert og går over 24 timer. Besvarelsen vurderes av to sensorer. Vurderingsresultatet gis i form av graderte karakterer fra A til F.

Hjelpemidler til eksamen

Alle hjelpemidler tillatt unntatt kommunikasjon med andre personer.

Studieomfang

Antall studiepoeng: 14

Litteratur

Innføring i helse og sosialpolitikk. Halvorsen, Stjernø og Øverbye. Oslo: Universitetsforlaget (2019).

Helsearbeid i et flerkulturelt samfunn. Hanssen, I. (2011). Oslo. Gyldendal Akademisk. 4. utgave (2019).

Psykologi og sosiologi for fagskoleutdanningene. Leif A. Helgesen, Kari Krüger Grasaas og Marit Sjursen. Cappelen Damm (2016).

Fag, etikk og kommunikasjon (for fagskoleutdanningene). Grasaas, K. K. Sjursen og Stordalen, J. (2014). Kristiansand: Høyskoleforlaget. 3. utgave. Cappelen Damm akademisk (2019).

EMNE 2: KREFTSYKDOMMER OG BEHANDLINGSFORMER

Læringsutbytte for emne 2

Kunnskap	Ferdigheter	Generell kompetanse
<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Har kunnskap om og forståelse for sorg- og krisereaksjoner• Har kunnskap om kommunikasjon til mennesker i krise• Har kunnskap om hva det innebærer å få en kreftdiagnose. Herunder hvordan en kreftdiagnose virker på:<ul style="list-style-type: none">○ pasienten○ familien○ det sosiale nettverket○ vilkår for livsutfoldelse	<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Kan anvende kunnskaper om prinsipper for samtale med alvorlig kreftsyke og deres pårørende på praktiske og teoretiske problemstillinger.• Kan reflektere over utfordringer ved å imøtekomme behov for trygghet, støtte, informasjon og veiledning for alvorlig kreftsyke- og deres pårørende.	<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten erkjenner kreftsykdommers utfordringer og betydning i samfunnet

Innhold

1. Å få en kreftdiagnose

- 1.1 Eksistensielle utfordringer
- 1.2 Psykiske reaksjoner
- 1.3 Påvirkning av nettverk og omgivelser
- 1.4 Sosiale omveltinger
- 1.5 Myter og ulike forestillinger om kreft

2. Kreftsykdommer

- 2.1 De vanligste kreftsykdommer hos barn og voksne
- 2.2 Behandlingsformer
- 2.3 Kreft som akutt og kronisk sykdom

3. Konsekvenser av sykdom og behandling

- 3.1 Ernæringsforstyrrelser
- 3.2 Nedsatt immunforsvar
- 3.3 Fatigue
- 3.4 Endret selvbilde og seksualitet
- 3.5. Bivirkninger og ettervirkninger av behandling

4. Kreftforebyggende arbeid

- 4.1 Kreftforekomst
- 4.2. Risikofaktorer for å utvikle kreft
- 4.3. Kreftforebygging på ulike nivåer

Arbeidskrav

Det er fire obligatoriske innsendingsoppgaver i dette emnet. Alle oppgavene må være levert og bestått før studenten kan avlegge eksamen. Ulike øvingsoppgaver, refleksjonsoppgaver og selvtester brukes som forberedelse til arbeidskrav og eksamen.

Eksamen

Individuell skriftlig 24 timers hjemmeeksamen. Eksamenen er nettbasert. Besvarelsen vurderes av to sensorer. Vurderingsresultatet gis i form av graderte karakterer, fra A til F.

Hjelpemidler til eksamen

Alle hjelpemidler tillatt unntatt kommunikasjon med andre personer.

Studieomfang

Antall studiepoeng: 11

Litteratur

Å være der du er – samtale med kriserammede. Falk, B. (1999). Bergen: Fagbokforlaget. 2. utgave (2016).

Kreftsykepleie, pasient – utfordring – handling. 4. utgave. Reitan, A. M. og Schølberg, T. K.Oslo: Cappelen Damm. 4. Utgave (2017).

Kreftoverlevere. Dahl, Alv A., Fosså D., Kiserud, Cecilie. Oslo: Gyldendal Akademisk. 3. utgave (2019).

EMNE 3: REHABILITERING

Læringsutbytte for emne 3

Kunnskap	Ferdigheter	Generell kompetanse
<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten har innsikt i økonomiske og sosiale støtteordninger som kan være aktuelle for kreftpasienter og deres familier• Studenten har kunnskap om rehabilitering og habilitering av kreftpasienter• Studenten har kjennskap til hvordan offentlig helsetjenesten er organisert innen kreft- og lindrende omsorg• Studenten kjenner til ulike faginstanser i hjelpeapparatet og andre yrkesgrupper innen kreftomsorg og lindrende pleie	<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten kan ta initiativ til å organisere og iverksette tiltak i samarbeid med pasienten, pårørende og andre samarbeidspartnere• Studenten kan gjøre rede for kartlegging av pasientens ressurser og for utarbeidelse av individuelle målsettinger• Studenten kan reflektere over familiens og nettverkets betydning for rehabilitering av kreftpasienter	<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten er i stand til å samarbeide med pasienter og deres pårørende på måter som ivaretar både pasienters og pårørendes mestring og selvstendighet

Innhold

1. Rehabilitering og habilitering

- 1.1 Informasjon og bevisstgjøring
- 1.2 Kartlegging og realisering av individuelle mål
- 1.3 Selvstendighet, mestring og funksjonsforbedring
- 1.4 Nyorientering, prognose og diagnose
- 1.5 Flerfaglig og tverrfaglig nettverk

2. Deltakere i rehabiliteringsprosessen

- 2.1 Pasienten
- 2.2 Familien
- 2.3 Barn og unge som pårørende

2.4 Det sosiale nettverket

2.5 Familiens og nettverkets betydning for rehabiliteringen

3. Samfunnets tilbud og ressurser

3.1 Offentlig helsetjeneste innen kreft- og lindrende omsorg

3.2 Samfunnets støtte- og hjelpeordninger

3.3 Kreftforeningen og andre pasientorganisasjoner

Arbeidskrav

Det er tre obligatoriske innsendingsoppgaver i dette emnet. Alle oppgavene må være levert og bestått før studenten kan avlegge eksamen.

Ulike øvingsoppgaver, refleksjonsoppgaver og selvtester brukes som forberedelse til arbeidskrav og eksamen.

Eksamen

Denne eksamenen er en skriftlig hjemmebasert caseoppgave. Oppgaven beskriver en brukers/pasients situasjon og det spørres etter anvendelse av kunnskap inn i casen.

Eksamenen går over 72 timer. Besvarelsen vurderes av to sensorer. Vurderingsresultatet gis i form av graderte karakterer, fra A til F.

Hjelpemidler til eksamen

Alle hjelpemidler tillatt unntatt kommunikasjon med andre personer.

Studieomfang

Antall studiepoeng: 10

Litteratur

Å være der du er – samtale med kriserammede. Falk, B. Bergen: Fagbokforlaget (1999). 2. utgave (2016).

Kreftsykepleie, pasient – utfordring – handling. 4. utgave. Reitan, A. M. og Schølberg, T. K. Oslo: Cappelen Damm. 4. utgave (2017).

Kreftoverlevende. Dahl, Alv A., Fosså D., Kiserud, Cecilie. Oslo: Gyldendal Akademisk. 3. utgave (2019).

EMNE 4: LINDRENDE PLEIE OG OMSORG VED LIVETS SLUTT

Læringsutbytte for emne 4

Kunnskap	Ferdigheter	Generell kompetanse
<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten har kunnskap om hospicefilosofien.• Studenten har kunnskap om de vanligste symptomene i livets siste fase, herunder; åndelige og eksistensielle utfordringer.• Studenten har kjennskap til komplementære opplegg og alternative lindringstilbud	<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten kan diskutere egne holdninger og aktuelle etiske problemstillinger innen lindrende omsorg.• Studenten kan gjøre rede for symptomer og tegn og kan iverksette lindrende tiltak ved nær forestående død• Studenten kan gjøre rede for forskjellen på kurativ og palliativ behandling.	<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten har mot til å samtale med alvorlige syke pasienter og deres pårørende, ved livets slutt.• Studenten kan bidra i planleggingen av en verdig livsavslutning.• Studenten kan ta initiativ til samtale om en verdig livsavslutning, med pasient og pårørende

Innhold

1. Smerte- og symptomlindring

- 1.1 Vanlige symptomer i palliativ fase
- 1.2 Symptomer ved nær forestående død
- 1.3 Medikamentell behandling
- 1.4 Ikke-medikamentell behandling

2. Lindring og velvære

- 2.1. Åndelig og eksistensiell omsorg
- 2.2. Komplementære og alternative metoder
- 2.3. Håp, livskvalitet og sorg
- 2.4. Glede og humor

3. Kommunikasjon

- 3.1 Å se og la seg berøre

- 3.2 Lytting
- 3.3 Mot til samtale

4. Lindrende omsorg i et samfunnsperspektiv

- 4.1 Døden i et historisk perspektiv
- 4.2 Alvorlig sykdom og død i ulike kulturer
- 4.3 Hospicefilosofien
- 4.4 Ethiske utfordringer i livets siste fase og eutanasi

Arbeidskrav

Det er fire obligatoriske innsendingsoppgaver i dette emnet. Alle oppgavene må være levert og bestått før studenten kan avlegge eksamen. Ulike øvingsoppgaver, refleksjonsoppgaver og selvtester brukes som forberedelse til arbeidskrav og eksamen.

Eksamen

Individuell skriftlig 24 timers hjemmeeksamen. Eksamenen er nettbasert. Besvarelsen vurderes av to sensorer. Vurderingsresultatet gis i form av graderte karakterer, fra A til F.

Hjelpemidler til eksamen

Alle hjelpemidler tillatt unntatt kommunikasjon med andre personer.

Studieomfang

Antall studiepoeng: 11

Litteratur

Å være der du er – samtale med kriserammede. Falk, B. Bergen: Fagbokforlaget (1999). 2. utgave (2016).

Kreftsykepleie, pasient – utfordring – handling. 4. utgave. Reitan, A. M. og Schølberg, T. K. Oslo: Cappelen Damm (2017).

Kreftoverlevende. Dahl, Alv A., Fosså D., Kiserud, Cecilie. Oslo: Gyldendal Akademisk (2019).

De siste dager og timer – behandling, pleie og omsorg ved livets slutt. Husebø, B., S. og Husebø, S. Oslo: PEDLEX Norsk Helseinformasjon (2003).

Helsearbeid i et flerkulturelt samfunn. Hanssen, I. (2011). Oslo: Gyldendal Akademiske forlag. 4. utgave (2019).

EMNE 5: PRAKSISSTUDIER OG FORDYPNINGSOPPGAVE

Emne 5 skiller seg fra de andre emnene. I emne 5 skal studenten gjennomføre praksisstudiet og et flerfaglig prosjektarbeid som skal munne ut i en fordypningsoppgave.

Gjennomføring av praksisstudiet

Praksisstudiet er en obligatorisk del av fagskoleutdanningen. Det innvilges ikke fritak, uansett hvilken type yrkespraksis studenten har fra tidligere.

Tidspunkt for praksisstudiet

Praksisstudiet skal i utgangspunktet gjennomføres som en sammenhengende 10-ukers periode. Godkjenning for å dele opp praksistiden skal gis av NKI ved studieleder før oppstart av praksisperioden.

Praksisperioden består av 10 uker, hver uke er på 35 timer. Praksisstudiet har et totalt omfang på 350 timer. Praksisstudiet kan ikke starte før studenten har avsluttet emne 4, det vil si at eksamen i emne 4 og obligatoriske krav må være bestått.

Praksisstudier

Praksisstudiet er integrert, viktig og obligatorisk del av fagskoleutdanningen og har en varighet på 10 uker (350 timer). Praksisstudiet skal i utgangspunktet gjennomføres som en sammenhengende periode og studenten kan ikke starte i praksisstudiet før eksamen i emne 4 er bestått. Godkjenning for å dele opp praksistiden skal gis av MedLearn ved studieleder før oppstart av praksisperioden.

Pleie- og omsorgsarbeidet som utføres på praksisstedet må være relevant, relatert til det faglige innholdet i:

- Emne 2 Kreftsykdommer og behandlingsformer
- Emne 3 Rehabilitering
- Emne 4 Lindrende pleie og omsorg ved livets slutt.

I praksisstudiet skal studenten samhandle og samarbeide med pasienter, andre tjenesteytere og pårørende innenfor kreftomsorg. Sentrale faglige områder under praksisstudiet er: etikk, kommunikasjon, vanlige kreftsykdommer, konsekvenser av få en kreftdiagnose inklusive konsekvenser av sykdom og behandling. Rehabilitering av kreftpasienter hører også til.

Pleie- og omsorg ved livets slutt er det andre fokuset i fagskoleutdanningen. Her kommer hospicefilosofien inn, sammen med lindring, kommunikasjon og smerte- og symptomlindring i palliativ fase. Det vil variere hvilke pasientgrupper og diagnosetyper som den enkelte student vil møte på praksisstedet.

Helt sentralt i emne 5 står fordypningsoppgaven studenten skal levere. Studenten velger tema å fordype seg i og formulerer en problemstilling som hun/han skal forsøke å finne svar på. I løpet av praksisperioden er det to vurderinger (halvtidsvurdering og sluttvurdering) som begge må bestås, for at emne 5 skal vurderes til godkjent.

Fordypningsoppgave

Studenten må velge et tema og formulere en faglig problemstilling som danner grunnlag for en fordypningsoppgave som studenten skal gjennomføre på praksisstedet. Tema for fordypningsoppgaven må være relatert til noe av det faglige innholdet i fagskoleutdanningen og til utfordringer med pasienter på det aktuelle praksisstedet. Studenten tilbys veiledning fra lærer på fordypningsarbeidet og fordypningsoppgaven.

Når fordypningsarbeidet er gjennomført, skal studenten beskrive arbeidsprosessen i en fordypningsrapport. Det er denne fordypningsoppgaven som er eksamen i emne 5. Fordypningsoppgaven skal ha et omfang på 5000 ord.

Arbeidskrav

Det er syv obligatoriske innsendingsoppgaver i dette emnet. Fem mindre innsendingsoppgaver og to i forbindelse med fordypningsoppgaven. Alle oppgavene må være levert og bestått før studenten kan avlegge eksamen.

Ulike øvingsoppgaver, refleksjonsoppgaver og selvtester brukes som forberedelse til arbeidskrav og eksamen.

Eksamen

Fordypningsoppgave med et omfang på 5000 ord. Vurderingsresultatet gis i form av graderte karakterer, fra A til F.

Hjelpemidler til eksamen

Alle hjelpemidler tillatt.

Studieomfang

Antall studiepoeng: 14

Læringsutbytte for emne 5

Overordnet mål for emne 5

- Studenten oppnår en helhetlig forståelse av sammenhengen mellom yrkesteori og yrkespraksis
- Studenten har forståelse for hvordan teoretisk kunnskap brukes i praksis.

Kunnskap	Ferdigheter	Generell kompetanse
<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten har tilstrekkelig kunnskap om bruker/pasient til å arbeide som profesjonell yrkesutøver.• Studenten kan gjøre rede for fagtemaet som hun/han har fordypet seg i, gjennom fordypningsoppgaven	<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten reflekterer over sammenhengen mellom teori og praksis• Studenten etablerer og vedlikeholder relasjoner med pasienter og pårørende.• Studenten er i stand til å veilede pasienter på en respektfull og omsorgsfull måte.• Studenten er i stand til å formulere en problemstilling i forbindelse med fordypningsoppgaven• Studenten er i stand til å analysere og drøfte en faglig problemstilling.• Studenten kan gjøre rede for fagtemaet som hun/han har fordypet seg i, gjennom fordypningsoppgaven	<p><i>Studenten</i></p> <ul style="list-style-type: none">• Studenten er i stand til å levere en praktisk-teoretisk fordypningsoppgave innen et selvalgt tema.• Studenten beskriver arbeidet med den faglig baserte fordypningsoppgaven.• Studenten samhandler med pasienter med fokus på pasientenes mestring og ressurser

UNDERVISNINGSFORMER OG LÆRINGSAKTIVITETER

Undervisningen foregår via vår læringsplattform (heretter kalt nettskolen) og er basert på faglig arbeid med ulike problemstillinger.

Kreftomsorg og lindrende pleie foregår som nettundervisning der lærer og student er fysisk og/eller tidsmessig adskilt, men likevel står i et kommunikasjonsforhold til hverandre via internett. Hos MedLearn kommuniserer studenter, lærere og skolens administrasjon med hverandre elektronisk.

Gjennom diskusjonsforum (digitale klasserom), webinar- og videochatløsninger og meldingssystem har studenten tilgang til et faglig og sosialt miljø som kontinuerlig står til disposisjon.

Nettskolen

Nettskolen tilsvarer studentenes Campus. Det er i nettskolen all tilgang på lærestoff ligger med tilhørende læringsaktiviteter. Lærestoffet er plukket ut, satt sammen og forfattet av MedLearns lærere og faglig ansvarlig har kvalitetssikret at innholdet dekker læringsutbyttebeskrivelsene.

Studieveiledning/emner

Utdanningstilbudet Kreftomsorg og lindrende pleie er delt inn fem emner, hvor arbeidskravene i et emne må fullføres før det gis tilgang til neste. For hvert emne er det en studieveiledning med læringsutbyttebeskrivelser, gjennomgang av fagstoffet, oppgaver og referanser til læremidler. Hvert emne er delt inn i moduler med tilhørende arbeidskrav. Disse skal løses og vurderes til bestått av lærer innen studenten kan arbeide videre med neste emne. Studieveiledningen veileder studenten gjennom emnet og fungerer som lærerens «stemme» i undervisningen. Særlig viktig er det at studenten på denne måten får hjelp til å strukturere fagstoffet i utdanningen.

Etter hvert som studenten arbeider seg gjennom det gitte innholdet, vil hver enkelt modul vises som fullført/ikke fullført i form av en progresjonsbar. Slik vil studenten til enhver tid ha oversikt over egen progresjon.

Læringsaktiviteter

Øvingsoppgaver

Alle moduler vil inneholde øvingsoppgaver som måler forståelse ved at studentene får umiddelbar tilbakemelding og løsningsforslag/veiledning. Dette dekker både

kontrollspørsmål/repetsjon av konkret lærestoff, og mer omfattende eksamensforberedende oppgaver. Slik kan studenten arbeide selvstendig, systematisk og samarbeidsorientert med en problemstilling/oppgave. Studentene kan i tillegg diskutere oppgaver og løsninger i diskusjonsforumet for hvert enkelt emne (se informasjon om Differ under Veiledning og oppfølging).

Refleksjonsoppgaver

Refleksjonsoppgaver brukes for å hjelpe studenten å knytte fagstoffet til sin egen hverdag eller arbeidsoppgaver. Refleksjonsoppgavene kan be studenten om å reflektere over noe, eller skrive dette ned.

Selvtester

Selvtester blir brukt i de ulike modulene. En selvtest kan være konstruert som en for-test og en etter-test, for å vise fremgang før og etter modulen, eller den kan være kortere slik at studenten kan sjekke konkret kunnskap etter en enhet før den går videre til neste. Selvtestene inneholder ofte 5-15 spørsmål i variert blanding. Noen ganger er det tilgang på løsningsforslag eller utdypende forklaringer til løsningene. Selvtestene gir studenten mulighet til fortløpende å kontrollere at hun/han har oppfattet fagstoffet og forstått aktuelle begreper og uttrykk. Automatiske tilbakemeldinger/løsninger (noen i form av henvisning til pensum) blir benyttet.

Innsendingsoppgaver som vurderes av faglærer (eksamensforberedelse)

Studentene skal gjennom obligatoriske innsendingsoppgaver som omfatter tematikk og lærestoff som er ment å dekke læringsmålene for modulen samt de mest vesentlige temaene som tas opp i modulen. Innsendingsoppgavene er den mest omfattende type av oppgaver, og kommer i slutten av en modul eller emne. Innsendingsoppgavene skal også forberede studenten for eksamen.

Besvarelser på innsendingsoppgavene vurderes av faglærer til bestått/ikke bestått. Det er forventet en gjennomsnittlig responstid fra lærer på 2 døgn. Dersom studenten ikke får godkjent en besvarelse, må studenten arbeide videre med oppgavebesvarelsen i tråd med lærerens tilbakemelding. Studenten må vise forståelse for- og kunne anvende fagteorien i arbeidet med de obligatoriske oppgavene. Dersom det er behov for det, har studenten anledning til å omarbeide besvarelsen. Gjennom å løse oppgavene sikres kontroll og refleksjon omkring pensumstoffet.

Alle arbeidskrav (innsendingsoppgaver) må være utført og bestått før studenten kan avlegge eksamen og før karakterutskrift/vitnemål kan utstedes.

VEILEDNING OG OPPFØLGING

Nettlærers oppfølging av studenter

Hver enkelt student får tildelt en lærer som følger en gjennom hele studieløpet. Læreren er ansatt til å drive den faglige oppfølgingen av studentene. Undervisningen foregår i hovedsak via nettskolen, men andre digitale verktøy benyttes også. Veiledningsarbeidet består i å:

- Gi tilbakemelding/veiledning på innsendte oppgavebesvarelser.
- Svare på henvendelser fra studentene via meldingssystemet, e-post, telefon eller videosamtale
- Benytte nødvendige digitale verktøy for å kunne bidra til at læring skjer hos studentene. Dette inkluderer produksjon av videsnutter eller gjennomføring av webinarer som supplement til det faglige innholdet i nettskolen

Studieleders oppfølging av studentene

Studieleder administrer alt det praktiske rundt studiet, er studentenes kontaktperson og følger dem gjennom hele studieløpet. Ved innmelding får studentene tilsendt innloggingsinformasjon til nettskolen. Nettskolen har et enkelt design og er veldig brukervennlig, så det er sjeldent behov for ytterligere hjelp, men studieleder bidrar med teknisk bistand når det er behov for dette.

Informasjonen studentene trenger ligger som hovedregel lett tilgjengelig i nettskolen, men studieleder går alltid ut med tilleggsinformasjon eller påminnelser, både på studie- og emnenivå. Dette kan f. eks være oppstarts informasjon, viktige frister eller endringer.

Oppfølging via diskusjonsforumene i Differ

Mens kontakten med lærer hovedsakelig skjer i nettskolen, er Differ hovedkanalen for informasjonsformidling, og kommunikasjon studentene imellom, samt mellom studenter og studieleder.

Alle studentene får tilgang til Differ før oppstart av studiet. Dette skal bidra til å skape et studentmiljø og avklare spørsmål før selve skolen starter. Løsningen inneholder diskusjonsforum(communities) for de ulike emnene i utdanningen.

Studieleder fungerer som moderator i diskusjonsforumene, og mottar varsler på telefon når det er aktivitet i disse. Her er det ofte faglige diskusjoner studentene imellom, men også andre typer henvendelser. Både lærer og studieleder benytter administrative verktøy i nettskolen (student – og læreroppfølgingsystem) for oppfølging av enkeltstudentene på ulike punkter i studieløpet.

VURDERINGKRITEIER

Det skiller mellom to hovedtyper av vurdering:

- Vurdering underveis har til hensikt å informere og motivere studenter og lærere i arbeidet med å nå læringsutbyttene. Vurderingen blir ivaretatt gjennom de obligatoriske arbeidene som studenten sender til læreren
- Avsluttende evaluering: kommer til uttrykk i eksamenskarakter.

Vurderinger av studentens arbeid er bygd opp på følgende måter:

- Hver modul avsluttes med en innsendingsoppgave/arbeidskrav. Unntaket er emne 5 som har to studieenheter og syv innsendingsoppgaver/arbeidskrav. Arbeidskravene vurderes til godkjent/ikke-godkjent.
- Hvert emne avsluttes med en eksamen. I alt fire eksamener. I emne fem er det fordypningsoppgaven som er eksamen.

Innsendingsoppgaver

Besvarelser på innsendingsoppgavene vurderes av faglærer til bestått/ikke bestått. Det er forventet en gjennomsnittlig responstid fra lærer på 2 dager. Dersom det er behov for det, har studenten anledning til å omarbeide besvarelsen. Studenten har også anledning til å ta kontakt med læreren hvis han/hun har problemer eller spørsmål. Læreren gir da hensiktsmessig veiledning slik at studenten kan komme videre.

Studenten må vise forståelse for- og kunne anvende fagteorien og henvise til kilder bruk i arbeidet med de obligatoriske oppgavene. Gjennom å løse oppgavene sikres kontroll og refleksjon omkring pensumstoffet.

Eksamensvurdering

Eksamensbesvarelser vurderes av kvalifiserte sensorer. MedLearn skal sikre at studentenes kunnskaper og ferdigheter blir prøvd og vurdert på en faglig og betryggende måte. Eksamens- og vurderingsordningene skal være egnet til å vurdere om læringsutbyttene er oppnådd, jf. Fgskol. §6. En nettbasert eksamen gjennomføres hjemme via internett.

Oppmelding til eksamen

Studenten må selv melde seg opp til de aktuelle eksamener. Oppmelding til eksamen er fortløpende senest innen en måned før avvikling. Studenten får tilsendt en bekreftelse på eksamensoppmeldingen. Bekreftelsen inneholder informasjon om tidspunkt. Studentene kan også se at de er oppmeldt til eksamen når de logger seg inn på Nettskolen.

Før eksamen kan avlegges må alle obligatoriske arbeidskrav være fullført og oppgaver være levert og bestått. Eksamen avholdes fortløpende og inntil 2 ganger i året.

Eksamen i emne 1

Individuell skriftlig 24 timers hjemmeeksamen. Eksamenen er nettbasert. Besvarelsen vurderes av to sensorer. Vurderingsresultatet gis i form av graderte karakterer, fra A til F.

Eksamen i emne 2

Individuell skriftlig 24 timers hjemmeeksamen. Eksamenen er nettbasert. Besvarelsen vurderes av to sensorer. Vurderingsresultatet gis i form av graderte karakterer, fra A til F.

Eksamen i emne 3

Denne eksamenen er en skriftlig hjemmebasert caseoppgave. Oppgaven beskriver en brukers/pasients situasjon og det spørres etter anvendelse av kunnskap inn i casen. Eksamenen går over 72 timer, alle hjelpemidler er tillatt unntatt kommunikasjon med andre personer. Besvarelsen vurderes av to sensorer. Vurderingsresultatet gis i form av graderte karakterer, fra A til F.

Eksamen i emne 4

Individuell skriftlig 24 timers hjemmeeksamen. Eksamenen er nettbasert. Besvarelsen vurderes av to sensorer. Vurderingsresultatet gis i form av graderte karakterer, fra A til F.

Eksamen i emne 5

Eksamen er fordypningsoppgaven

Alt om eksamen finner du på MedLearn.no: <https://medlearn.no/alt-om-studier/eksamen/>

Karaktersystem

Vurderingsuttrykket ved avsluttende vurdering, eksamen, prøve, bedømmelse av oppgave eller annen vurdering er bestått/ikke bestått eller en gradert skala med fem trinn fra A til E for bestått og med F for ikke bestått. I den graderte karakterskalaen fra A til F gir karakteren C uttrykk for en jevnt god prestasjon som er tilfredsstillende på de fleste områder, og karakteren A for en fremragende prestasjon som klart utmerker seg.

Vurderingsuttrykkene som benyttes for den graderte skalaen er:

Karakter A:

Studenten har vist særdeles god innsikt i og forståelse av alle deler av lærestoffet. Han/hun har vist stor modenhet, evne til selvstendig arbeid, evne til logisk resonnement og meget grundige faglige kunnskaper og ferdigheter. Prestasjoner, form og uttrykksmåte skiller seg klart ut.

Karakter B:

Studenten har vist meget god innsikt i og forståelse av alle deler av lærestoffet. Det stilles

krav om grundig faglige kunnskaper og ferdigheter, men ikke så høye krav til modenhet og logisk resonnement som for karakteren A. Studenten har en klar uttrykksmåte.

Karakter C:

Studenten har vist god innsikt i og forståelse av hoveddelene i lærestoffet. Han/hun har til dels gode faglige kunnskaper og ferdigheter og viser en viss modenhet i beherskelse av stoffet.

Karakter D:

Studenten har vist varierende innsikt i og forståelse av hoveddelene av lærestoffet. Han/hun har tilegnet seg grunnleggende kunnskaper og ferdigheter, men viser noe ujevnhet i beherskelse av stoffet.

Karakter E:

Studenten har vist noe innsikt i og forståelse av hoveddelene av lærestoffet og tilegnet seg en del kunnskaper og ferdigheter. Prestasjonene viser usikkerhet, men studenten antas å ha grunnlag for å arbeide videre i faget.

Karakter F:

Studenten har tilegnet seg liten innsikt i og forståelse av lærestoffet og/eller små kunnskaper og ferdigheter. Han/hun anses ikke å ha oppnådd tilstrekkelig grunnlag for å arbeide videre i faget.

Alt om eksamen finner du på MedLearn.no: <https://medlearn.no/alt-om-studier/eksamen/>

MedLearn tar forbehold om at vurderingsformer (type eksamen) kan bli endret ved revideringer av studiet.

Vitnemål

Studenter som har fullført fagskolen i samsvar med krav fastsatt i studieplanen, får vitnemål med karakterer etter bestemmelser som fremgår av MedLearns eksamensreglement.

SAMLET OVERSIKT OVER LÆREMIDLENE

Pensum, obligatorisk litteratur

- ❓ Falk, B. (1999) *Å være der du er – samtale med kriserammede*. Bergen: 2. utgave (2016). Fagbokforlaget.
- ❓ Grasaas, K. K. Sjursen og Stordalen, J. (2014) *Fag, etikk og kommunikasjon (for fagskoleutdanningene)*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. Cappelen Damm akademisk (2019).
- ❓ Halvorsen, Stjernø og Øverbye (2013) *Innføring i helse- og sosialpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget. 7. utgave (2019)
- ❓ Hanssen, I. (2009) *Helsearbeid i et flerkulturelt samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademiske forlag. 4. utgave (2019).
- ❓ Helgesen, L. (2010) *Psykologi og sosiologi*. Oslo: Cappelen Damm akademisk. 2. utgave (2016).
- ❓ Husebø, B., S. og Husebø, S. (2003) *De siste dager og timer – behandling, pleie og omsorg ved livets slutt*. Oslo: PEDLEX Norsk Helseinformasjon.
- ❓ Kiserud, C., Fosså, S., Dahl, Alv A. (red.) (2019) *Kreftoverlevende*. Oslo: Gyldendal Akademisk. 3 utgave (2019).
- ❓ Reitan, A. M. og Schølberg, T. K. (red.) (2017) *Kreftsykepleie, pasient – utfordring – handling*. 4. utgave. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- ❓ Lenker til lovdata.no:
 - [helsepersonelloven](#)
 - [pasient- og brukerrettighetsloven](#)
 - [spesialisthelsetjenesteloven](#)
 - [helse- og omsorgstjenesteloven](#)
 - [psykisk helsevernloven](#)
- ❓ Lenker:
www.fn.no/FN-informasjon/Konvensjoner-og-erklæringer/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter (4 sider).

Yrkesetiske retningslinjer for helsefagarbeidere (1 side). <http://www.fagforbundet.no/shs/Etikk/>

Anbefalte læremidler utover pensum

Anbefalte læremidler er ikke en del av pensum. På den annen side er det ofte smart å lese fagstoff som handler om aktuelle temaer, beskrevet og problematisert av ulike forfattere og fagpersoner.

- Bugge, K. E., Eriksen, H. og Sandvik, O. (red.) (2008) *Sorg*. Bergen: Fagbokforlaget. Kapitlene 1, 2, 6, 8, 9 og 10.
- Carlenius, S., (2008) *Omsorg ved livets slutt. Møter med pasienter og pårørende*.
 - Bergen: Fagbokforlaget.
- Fosså, S. D., Loge, J. H. og Dahl, A. A. (red.) (2011) *Kreftoverlevende. Ny kunnskap og nye muligheter i et langtidsperspektiv*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag. 1. utgave. Kapitlene 1, 2, 3, 4, 5, 8 og 11.
- Fugelli, P. (2010): *Døden, skal vi danse?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Håttun, Sætre, A. (2008): *Livsløst. Om å møte og mestre motgang*. Oslo: Aschehoug forlag.
- Myskja, A. (2010): *På vei mot en integrert medisin. En innføring i komplementær og alternativ behandling*. Bergen: Fagbokforlaget. Kapitlene 1, 3, 4, og 8.
- Tveiten., S. (2007): *Veiledning – mer enn ord*. Bergen; Fagbokforlaget.
- Vinnes, B. og Myskja, A. (2008): *Kampen om håpet. En bok om livshjelp*. Bergen: Fagbokforlaget.